

Aleksander Zawadzki*

POLSKA PARTIA SOCJALISTYCZNA W WOJ. RZESZOWSKIM W LATACH 1944-1945

The Polish Socialist Party (PPS) in the Province of Rzeszów in 1944-1945

Summary

This article presents issues concerning the functioning of Polish Socialist Party in the Rzeszów Province area in the period immediately after the Second World War. After the Second World War, due to the changes in Polish eastern border, a new province was created. It was formed out of the terrains of former Lwów and Cracow Province. Unexpectedly, Rzeszow became a new seat of administrative authorities in that region.

In the traditional conservative society of the south-east Poland, after the Second World War, Polish Socialist Party was coming back to life. Post-war Polish Socialist Party dissociated itself from the ideology of reformism and defined itself as a revolutionary Marxist party. They declared a positive attitude towards the communist movement and the Soviet Union, which was referred to as a socialist state. They also assumed the necessity to temporarily create a revolutionary apparatus of authority with the purpose to eliminate the armed underground and conduct major social and political changes.

The author hopes that the issues discussed in this article will become a starting point for further discussion on the role of the Polish Socialist Party in the development of the political and government system in the Rzeszów Province area after the Second World War.

* Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Jarosławiu

Polska Partia Socjalistyczna funkcjonująca w latach 1944 – 1948 była jednym z ugrupowań współrzędzących w państwie. Powstała ona w czasie Zjazdu Paryskiego w 1892 r. i była odpowiedzią na przemiany społeczno – polityczne, jakie dokonywały się na ziemiach polskich pod koniec XIX wieku. W tym samym okresie na obszarach będących pod zaborem austriackim powołano pierwsze struktury lokalnej partii socjalistycznej. Organizacja ta, po-wstając w zaborze cieszącym się pewną autonomią, posiadała swą specyfikę odróżniającą ją od PPS zaborów rosyjskiego i niemieckiego¹. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, działacze wywodzący się z dawnej Galicji w zjednoczonej partii socjalistycznej, odgrywali znaczącą rolę². Kontynuatorką tych tradycji była PPS, działająca w woj. rzeszowskim po II wojnie światowej. Obszar ten przed II wojną światową nie stanowił odrębnej jednostki terytorialnej, ale był fragmentem woj. lwowskiego i krakowskiego. W 1944 roku na omawianym terenie tworzyły się nowe wojewódzkie ośrodki władzy, które funkcjonują do dziś. Po zakończeniu II wojnie światowej w tym tradycyjnym społeczeństwie, po II wojnie światowej powstała dość liczna i stosunkowo prężna partia socjalistyczna, która mimo trudnych warunków odegrała poważną rolę. Wspomniane trudności nie wynikały tylko z małego doświadczenia działaczy socjalistycz-

¹ Galicyjska Partia Socjaldemokratyczna powstała we Lwowie na przełomie stycznia i lutego 1892 r. i była krajową organizacją Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Austrii. W 1897 r. przekształcono ją w dużo bardziej samodzielną Polską Partię Socjalno-Demokratyczną Galicji i Śląska Cieszyńskiego (PPSD). W. Najdus, *Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska*, Warszawa 1983 r. s. 113, 116. Zdaniem W. Najdus PSD dała Polsce: *świątecznych parlamentarzystów, znawców problematyki municypalnej – radnych miejskich, redaktorów i publicystów, związkowców i spółdzielców, działaczy oświatowych i organizatorów zespołów artystycznych, znawców ustawodawstwa socjalnego, zwłaszcza ubezpieczeniowego i wybitnych obrońców w sprawach politycznych, lekarzy, społeczników i doświadczonych kierowników Kas Chorych*. W. Najdus, op. cit., s. 654.

² Kongres zjednoczeniowy odbył się w Krakowie w dniach 27-28 kwietnia 1919 r. Nowa partia przyjęła nazwę Polska Partia Socjalistyczna. J. Tomicki, *PPS 1892-1948*, Warszawa 1982, s. 219, 222.

nych, ale były wynikiem nacisku ze strony Polskiej Partii Robotniczej oraz konkurencji, jaką stanowiło powołane w lecie 1945 r. Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Szczególne znaczenie dla terenu przyszłego woj. rzeszowskiego miała decyzja rządu Rzeczypospolitej Polskiej o przystąpieniu do budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego. Działacze PPS dostosowując strukturę partyjną do zachodzących zmian powołali w 1936 r. OKR Ziemi Podkarpackiej. W jego skład weszły powiaty: krośnieński, jasielski i gorlicki oraz koła z powiatów: dębickiego, kolbuszowskiego, mieleckiego, rzeszowskiego, strzyżowskiego i tarnobrzесьkiego. W sumie w obu OKR – ach zrzeszonych było 2 559 członków, a ponadto PPS wspierało około 9 760 osób³.

W czasie II wojny światowej na interesującym nas obszarze powstały ogniwa PPS – WRN⁴. Nie doszło natomiast do powołania RPPS⁵. Lokalni działacze starali się jednak zachować pewną niezależność w stosunku do władz okręgu w Krakowie oraz emigracyjnych struktur PPS. Do zerwania wspomnianych więzi doszło ostatecznie w czerwcu 1944 r., w następstwie, czego powołano Okręgowy Rewolucyjny Komitet PPS Podkarpacie, który 24 lipca 1945 r. wydał odezwę *Do ludu miast i wsi Okręgu Podkarpackiego*⁶.

Opisywane posunięcia działaczy socjalistycznych Podkarpacia były wynikiem postępującej, od końca 1943 r., radykalizacji środowiska robotniczego. O procesie tym (tj. spadku znaczenia WRN) pisał do Lon-

³ St. Dobosz, *Przemiany polityczno-społeczne w Małopolsce Środkowej w latach 1944-1950*, Rzeszów 1990, s. 81.

⁴ We wrześniu 1939 r. po kapitulacji Warszawy podjęto decyzję o rozwiązaniu PPS. W październiku 1939 r. utworzono konspiracyjną, kadrową PPS pod nazwą Wolność, Równość, Niepodległość (WRN). W związku izolacją części działaczy partii tej nadano profil bardziej prawicowy. J. Tomicki, *PPS 1892-1948*, Warszawa 1982, s. 399-400.

⁵ 1 września 1941 r. w Warszawie powstała lewicowa partia Polscy Socjaliści, którą 17 kwietnia 1943 r. przekształcono w Robotniczą Partię Polskich Socjalistów (RPPS), J. Tomicki, op. cit., s. 417, 425.

⁶ St. Dobosz, op. cit., s. 82.

dynu w maju 1944 r. gen. Tadeusz Komorowski informując, że: *nie wyczuwa się silniejszych jego wpływów na płynne masy robotnicze*⁷. W takiej sytuacji radykalni działacze wywodzący się ze środowisk socjalistycznych w naturalny sposób zyskiwali przewagę.

Odbudowa PPS po II wojnie światowej

Powołany wówczas OKR, którego przewodniczącym był Emil Jerzyk, ps. „Franciszek”, a sekretarzem Jan Janasek, ps. „Konrad”, utworzył Okręgowy Komitet Ruchu Mas Pracujących. Działacze ci liczyli na współpracę z SL oraz prawdopodobnie z PPR. W wydanej odezwie ogłosili przejęcie władzy państwowej na podległym im obszarze. Ponadto wezwano ludność do typowania swych przedstawicieli do Rad Ludowych, Rewolucyjnych Komitetów Chłopskich, Rad Robotniczych oraz Trybunału Rewolucyjnego. Do ochrony powołanej władzy służyły: utworzony przez OKR oddział – „GL – PPS Podkarpacie”, którego dowódcą był Józef Kucharski, ps. „Jawor” oraz radziecki oddział partyzancki Igora Lebiediewa, ps. „Gruzin”. Zdaniem Stanisława Dobosza nie podjęto działań zmierzających do wypracowania wspólnego stanowiska i przejęcia władzy razem z Polską Partią Robotniczą⁸.

Po ukształtowaniu się struktur administracyjnych PKWN członkowie PPS włączyli się w odbudowę swego regionu. 10 sierpnia 1944 r. do Rzeszowa przybył pełnomocnik PKWN Bolesław Drobner, który od 1898 r. należał on do PPSD. Był znanym przedwojennym działaczem lewicy PPS, twórcą Partii Niezależnych Socjalistów, a następnie człon-

⁷ E. Duraczyński, *Polska 1939-45. Dzieje polityczne*, Warszawa 1999, s. 417.

⁸ St. Dobosz, op. cit., s. 82 – 83. W charakterystyczny sposób postać J. Janaska opisał J. Mirek: *Przyjazd Janaska do Rzeszowa był w tym okresie sensacją dnia. Miał on być na Podkarpaciu szefem sztabu Gwardii PPS, oddziału zbrojnego, działającego w tamtych stronach. Słusznego wzrostu, dość otyły, nosił długą pelerynę, ogromny kapelusz oraz dużych rozmiarów pistolet. Opowiadał niezwykle historie o swoich wyczynach w walce z okupantem. J. Mirek, *Ostatnie dni okupacji i pierwsze lata po wyzwoleniu*, [w:] *Ze wspomnień działaczy*, Rzeszów 1966, s. 115 – 116.*

kiem Rady Naczelnej PPS. Podczas II wojny światowej działał w ZG ZPP w ZSRR. W Komitecie zaś pełnił funkcje kierownika resortu pracy i opieki społecznej. Podczas pobytu w Rzeszowie nawiązał kontakt m.in. z Janem Mirkiem i Janem Janaskiem. Skutkiem ich działań było zwołanie w dniu 7 września 1944 r. zebrania podczas którego powołano Tymczasowy Komitet Organizacyjny PPS⁹. W istniejącej sytuacji proces odbudowy PPS został zmonopolizowany przez działaczy lewicowych, prokomunistycznych, związanych z rządem w Lublinie lub gotowych się jemu podporządkować.

Zmiany programowe odrodzonej PPS

W początkowym okresie działalności PPS decydujący wpływ na politykę tej partii mieli aktywiści wywodzący się z RPPS (np. Edward Osóbka – Morawski) oraz socjaliści zgrupowani w założonym w Moskwie Kole Zagranicznym PPS (np. Stefan Matuszewski). Byli oni grupą dominującą w Radzie Naczelnej i narzucili propagowany przez PPR program budowy Polski Ludowej¹⁰.

Dużo ważniejszą rolę w toczących się w partii po II wojnie światowej sporach programowych odegrał XXVI Kongres PPS obradujący od 29 czerwca do 1 lipca 1945 r. w Warszawie, Powojenna PPS określając się jako partia rewolucyjno - marksistowska zrywała z typową dla niej ideologią reformizmu. Zmianie uległ stosunek do Związku Radzieckiego, który określano jako państwo socjalistyczne. Deklarowano również pozytywny stosunek do ruchu komunistycznego. Konsekwencją tych wyborów była deklaracja współdziałania z PPR, która miała na celu zjednoczenie ruchu robotniczego. Zakładano konieczność udziału

⁹ St. Dobosz, op. cit., s. 83. J. Mirek przed 1939 r. był aktywistą PPS. W czasie wojny sprawował funkcje członka sądu AK oraz delegata rządu w Londynie. Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Z KC PPR, Sekretariat. Informacje o PPS 1946-48, sygn. 295/VII – 241, s. 281.

¹⁰ J. Tomicki, op. cit., s. 457.

w realizacji reformy rolnej, uspołecznienia przemysłu, budowy administracji państwowej, rozwoju oświaty, samorządu i ruchu spółdzielczego. Działacze PPS w projekcie uchwały programowej podkreślali rolę współdziałania z PPR zwracając jednocześnie uwagę na równorzędność stosunków między dwiema partiami robotniczymi¹¹. Należy podkreślić, że mimo deklaracji (w dokumentach programowych) o dążeniu do jedności organizacyjnej, nie precyzowano jednak terminu realizacji tego postulatu¹².

Powstanie ludowego państwa określano jako wielkie osiągnięcie narodu. Dostrzegając jednocześnie konieczność sformułowania w początkowym okresie rządu koalicyjnego. Na jego czele powinny jednak stanąć PPS i PPR. Zakładano również konieczność utworzenia na okres przejściowy rewolucyjnego aparatu władzy, którego celem było zlikwidowanie zbrojnego podziemia i przeprowadzenie głównych zmian społeczno – politycznych¹³. Po dokonaniu planowanych zmian widziano konieczność istnienia sprawnego parlamentu ludowego, wzmocnienia rad narodowych i instytucji samorządowych. Obawiano się jednocześnie biurokratyzacji instytucji państwowych. Opowiadano się za oddzieleniem państwa od Kościoła, niezawisłością sądów, powstaniem ludowego wojska oraz milicji. W odróżnieniu od PPR podkreślano konieczność budowy państwa odpowiadającego doświadczeniom historycznym narodu polskiego.

W istniejących wówczas warunkach duże znaczenie miała decyzja uznania nowych granic państwa: wschodniej oraz na Odrze i Nysie Łużyckiej. Podkreślano również wagę sojuszu polsko – radzieckiego¹⁴. Nawiązując do programu radomskiego z 1937 r. opowiedziano się za uspołecznieniem podstawowych działów gospodarki narodowej oraz

¹¹ Ibidem, s. 458 – 459.

¹² Ibidem, s. 465.

¹³ Ibidem, s. 460.

¹⁴ Ibidem, s. 461.

podziałem ziemi obszarnej. Przewidywano istnienie gospodarki trójsektorowej, tj. składającej się z przedsiębiorstw państwowych, spółdzielczych i drobnokapitalistycznych. Państwo natomiast miało przejąć duże przedsiębiorstwa, przemysł zbrojeniowy, banki, handel zagraniczny oraz przedsiębiorstwa użyteczności publicznej o zasięgu krajowym. Z kolei przedsiębiorstwa użyteczności publicznej o zasięgu lokalnym miały podlegać samorządowi terytorialnemu. PPS akceptowała w okresie przejściowym istnienie własności prywatnej drobnych przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych.

Zgodnie z tradycją PPS zakładano rozwój ruchu spółdzielczego, który miał obejmować *handel hurtowy i detaliczny, skup, przetwórstwo i dystrybucję produktów rolnych, działalność oszczędnościowo – kredytową, budownictwo mieszkaniowe, rzemiosło i chałupnictwo, gospodarowanie resztówkami ziemi po reformie rolnej itp.* We wszystkich wyżej wspomnianych instytucjach dużą rolę powinny odgrywać związki zawodowe. Ponadto dużą rolę przywiązywano do centralnego planowania¹⁵.

Niezwykle istotnym problemem w powojennej historii Polski była sprawa uprzemysłowienia kraju. Podczas XXVI Kongresu partii działacze PPS opowiedzieli się za przekształceniem ojczyzny w państwo przemysłowe. Zakładano jednocześnie, że proces ten nie powinien dokonywać się kosztem jednej grupy społecznej (tj. chłopów), ale powinien być rozłożony równo na wszystkie warstwy społeczne. Ponadto socjaliści byli zwolennikami rozbudowy w pierwszej kolejności przemysłu lekkiego. Budowa przemysłu ciężkiego, w myśl ich koncepcji, powinna być skutkiem ogólnego rozwoju gospodarczego kraju i wynika z zapotrzebowania zgłaszanego przez inne dziedziny gospodarki na jego wytwory¹⁶.

¹⁵ Ibidem, s. 462.

¹⁶ Ibidem, s. 463.

Duże znaczenie przywiązywano do rozwoju oświaty, kultury i wychowania. Również w tym wypadku nawiązywano do przedwojennych programów PPS. Nauczanie w zakresie 8 – letniej szkoły podstawowej miało być obowiązkowe, powszechne i jednolite. Postulowano wprowadzenie bezpłatnego nauczania oraz dodatkowo pokrywanie przez państwo kosztów utrzymania uczącej się młodzieży (miały to być stypendia i zapomogi, z których powinny korzystać również osoby wybitnie zdolne). Zakładano wprowadzenie ułatwień dla młodzieży robotniczej i chłopskiej. Dostrzegano potrzebę podnoszenia kwalifikacji nauczycieli wszystkich szczebli. Szkoła miała prezentować *wszystko to, co demokratyczne – 1931 i postępowe w dziejach narodu*. Planowano także wyeliminowanie religii z procesu nauczania¹⁷.

W realizacji tak zaplanowanej przebudowy systemu oświaty i wychowania nie mogło braknąć aktywnego udziału TUR, z którego dorobku PPS korzystała podczas prac nad omawianymi reformami. Podczas XXVI Kongresu debatowano również o miejscu PPS w międzynarodowym ruchu robotniczym. Zakładano konieczność współpracy z partiami lewicy socjalistycznej oraz ugrupowaniami komunistycznymi. Postulowano także powołanie Międzynarodówki Robotniczej, która skupiłaby tego typu partie¹⁸.

Powstanie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej

Powstanie w czerwcu 1945 r. Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej było niezwykle ważnym wydarzeniem w powojennej historii Polski. Kończył się wówczas okres istnienia dwóch rządów polskich uznawanych przez zwycięskie mocarstwa, przyjęte rozwiązania miały korzystny wpływ na sytuację w kraju. W dniu 2 sierpnia 1945 r. ogło-

¹⁷ Ibidem, s. 464.

¹⁸ Ibidem, s. 465.

szono amnestię, z której skorzystało około 42 tys. osób¹⁹. Możliwe stało się również powołanie i legalna działalność Polskiego Stronnictwa Ludowego²⁰. W czasie konferencji NKW SL (tzw. mikołajczykowskiego) kierownictwo tej partii zwracało uwagę na konieczność przywrócenia wolności słowa, uwolnienie więźniów politycznych – również tych, którzy znajdowali się w ZSRR, repatriację ludności polskiej do kraju, powrót wojska polskiego z zachodu, korekty granicy wschodniej, także włączenie Lwowa w skład państwa polskiego²¹.

Dla PPS powołanie nowej, niezależnej od komunistów partii ludowej było szansą na odegranie większej roli na polskiej scenie politycznej. Według części działaczy tej partii istniała wówczas szansa na wyrwanie się spod hegemonii PPR i ustanowienie równoprawnych stosunków między partiami robotniczymi. Bez wątpienia w taki sposób widział rolę PPS Zygmunt Żuławski, który w czerwcu 1945 r. domagał się włączenia w skład tej partii wszystkich jej członków, również tych, którzy ciągle działali w podziemiu. Podczas rozmów do jakich doszło dnia 13 lipca udało się osiągnąć kompromis, na mocy którego poza grupowym przyjęciem członków WRN w skład odrodzonej PPS, planowano wprowadzić 16 działaczy do Rady Naczelnej, natomiast 9 miało otrzymać mandaty KRN. Niestety porozumienie to zostało storpedowane przez PPR, której członkowie podczas obrad Biura Politycznego w dniu 19 lipca postanowili, że doprowadzą do zerwania osiągniętego kompromisu i wymuszają na socjalistach przyjmowanie działaczy WRN indywidualnie po wcześniejszym złożeniu przez nich oświadczeń publicznych²². W partii tej zwyciężyła więc linia polityczna reprezentowana przez działaczy całkowicie uległych wobec PPR.

¹⁹ E. Olszewski, *Początki władzy ludowej na Rzeszowszczyźnie 1944-1947*, Lublin 1947, 165.

²⁰ Nazwę PSL NKW tej partii wprowadził dopiero 22 sierpnia 1945 r. J. Wrona, *System partyjny w Polsce 1944-1950*, Lublin 1995, s. 138.

²¹ Ibidem, s. 138.

²² K. Kersten, *Narodziny systemu władzy*, Lublin 1989, s. 144 – 145.

Nie należy zapominać, że PSL i PPS łączyły spore podobieństwa programowe – np. w sprawie istnienia systemu wielopartyjnego, trójsektorowego modelu własności w polskiej gospodarce, szacunku dla praw obywatelskich, wielu postulatów dotyczących organizacji i zasad działania najwyższych organów władzy państwowej. Trudno się więc dziwić, że PSL próbowało pozyskać przychyłność socjalistów podczas ewentualnych konfliktów z PPR. Mimo sporych wahań poszczególnych członków PPS działacze tej partii byli skłonni akceptować (często w wyniku nacisku ze strony komunistów) politykę PPR w stosunku do PSL²³.

PPS w woj. rzeszowskim

Podobnie jak w całym kraju, również w woj. rzeszowskim pracownicy Urzędu Wojewódzkiego informowali o pewnym odprężeniu na ich terenie²⁴. W pierwszym okresie działalności TRJN (w czerwcu 1945 r.) mamy do czynienia z wyraźnym ożywieniem w Stronnictwie Ludowym w woj. rzeszowskim. Partia ta we współpracy z PPR próbowała zyskać większe uznanie w oczach społeczeństwa. O czym obszernie pisali pracownicy Wydziału Ogólnego Urzędu Wojewódzkiego²⁵. Było to prawdopodobnie przygotowanie do konfrontacji z działaczami ludowymi związanymi ze Stanisławem Mikołajczykiem.

Z kolei sytuacja zwolenników współpracy PPS z PPR w woj. rzeszowskim była dość trudna. Już jesienią 1944 r. członkowie WRN w okręgu naftowym zaprzestali działalności konspiracyjnej. Wg sprawozdania sekretariatu KW PPR ich celem było przede wszystkim zdobycie przewagi w ruchu związkowym oraz odbudowa partii. W dokumencie pojawia się dość często spotykane stwierdzenie, że *doły WRN i PPS są zdrowe (...) Natomiast góra w Rzeszowie (...) jest w komplecie banda*

²³ J. Wrona, op. cit., s. 169 – 170.

²⁴ E. Olszewski, op. cit., s. 166.

²⁵ AP Rz, Z UW Rz, Wydział Ogólny..., sygn. 64, s. 144.

*londyńczyków*²⁶. Zakładano konieczność izolacji przeciwników politycznych działających w PPS traktując to jednocześnie jako zadanie (wręcz obowiązek) PPR. Z kolei w marcu 1945 r. KW PPR informował, że pepe-esowcy dwukrotnie zrywali porozumienie międzypartyjne²⁷. W sytuacji istniejącej w woj. rzeszowskim od jesieni 1944 r. w woj. rzeszowskim sytuacji, działacze PPR dostrzegali zagrożenie dla pozycji swej partii.

Kolejnym czynnikiem pogłębiającym problemy komunistów stało się bez wątpienia powstanie a następnie rozwój PSL. Potwierdzeniem tej tezy była dyskusja, jaka wywiązała się na posiedzeniu Egzekutywy KW PPR odbywającej się dnia 16 listopada 1945 r. Plany powołania działacza PSL na stanowisko wojewody określono jako *palącą (...)* sprawę. W związku z zaistniałą sytuacją postulowano:

1. *Do Wojewódzkiej Rady Narodowej dokooptować kilku ludzi.*
 2. *Utworzyć w „Dzienniku Rzeszowskim” Komitet Redakcyjny dla przejęcia praw wydawniczych, to samo dotyczy „Nowych Horyzontów” z Przemysła. I tę gazetę należy przejąć, należy wciągnąć do Komitetu Redakcyjnego naszych ludzi.*
- (...) Trzeba przejąć wszystko z Opieki Społecznej. Należy zwołać konferencję PPS i PPR, by PPS wypowiedziała się co do wojewody PSL-owca. Tow. Pawlak: Sprawa jest dość poważna dla nas, trzeba się przeciwstawić, trzeba niektórych ludzi z niektórych pozycji zdjąć. Trzeba wejść w porozumienie z PPS i zwołać specjalne konferencje.*

²⁶ AP Rz, Z KW PPR, Sekretariat. Sprawozdania..., sygn. 8, s. 1. W oparciu o takie wypowiedzi działaczy PPR można wysnuć wniosek, że nie posiadali oni (w pierwszym okresie) dobrego rozeznania nt. nastrojów panujących w PPS. Można przyjąć, że nastroje prawicowe dominowały przede wszystkim w zagłębiu naftowym oraz w niektórych zakładach COP.

²⁷ AAN, Z KC PPR, Wydział Organizacyjny..., sygn. 295/IX- 290, s. 31. Trudno zgodzić się z E. Olszewskim, że w 1946 r. pod wpływem sukcesów PSL „odżyły i nasiliły się prawicowe tendencje w rzeszowskiej organizacji PPS.” W okresie tym można raczej obserwować stały wzrost nastrojów antypepeerowskich, których symptomy występowały w rzeszowskiej PPS już w roku 1944. E. Olszewski, op. cit., s. 178.

*Tow. Chanyż: (...) Najważniejsza sprawa, to utrzymanie PPS przy nas*²⁸.

Plany naprawy stosunków PPS – PPR powstały prawdopodobnie dużo wcześniej. Już w sprawozdaniu obejmującym okres od 15 lipca do 15 sierpnia 1945 r. informowano o po-prawie (dzięki wspólnym posiedzeniom aktywu obu partii) stosunków Związków Zawodowych, Rady Zakładowej i Zarządu Zakładów Południowych w Stalowej Woli oraz w przemyśle naftowym²⁹. Informacje (z października 1945 r.) Wydziału Organizacyjnego KW PPR w Rzeszowie o tym, że *Współpraca z PPS-em cementuje się w dalszym ciągu*³⁰, należy uznać raczej za przejaw uwagi jaką PPR (w sytuacji zaistniałej po powstaniu PSL) przykładała do dobrych stosunków z socjalistami. Potwierdzeniem przypuszczenia o nikłych sukcesach PPR w tej dziedzinie jest raport zrzeszenia WiN za okres od 22 września do 22 października 1945 r. Według autorów tego dokumentu w wielu powiatach między partiami robotniczymi dochodziło do konfliktów. Tak było w pow. Dębica, gdzie jak pisano: *Stosunek PPS do PPR jest wrogi. (...) Do wyborów pójdą oddzielnie PPS łączy się tylko wtedy z PPR, gdy potrzeba im głosów do przeprowadzenia jakiejś uchwały na terenie Rady Powiatowej*³¹. Podobnie opisywano sytuację w pow. tarnobrzskim. W tym wypadku zwracano szczególną uwagę na zmiany, jakie zaszły w związku z powstaniem PSL. *Wpływy PPR w pow. ogromnie zmalały z chwilą skonsolidowania się PSL, dlatego też chcąc ratować się czynią starania o porozumienie się z PPS celem prowadzenia wspólnej zgodnej polityki. PPS nie zamierza jednak łączyć się przewidując, iż w tonie jej nastąpią zmiany, podobne do zmian w SL i zachowują rezerwę*³². Również w pow. Nisko pisano o ochłodzeniu sto-

²⁸ AP Rz, Z KW PPR, Protokoły Egzekutywy..., sygn. 5, s. 42. Członek PSL Roman Gesing pełnił funkcje wojewody rzeszowskiego od 2 stycznia 1946 r. do 25 lutego 1947 r.

²⁹ AAN, Z KC PPR, Wydział Organizacyjny..., sygn. 295/IX-290, s. 44, 45.

³⁰ Ibidem, s. 97, 98.

³¹ A MSWiA, Z MAP, Wolność i Niezawisłość [dalej: WiN], sygn. 86, Raport informacyjny za czas od 22.IX-22.X.1945 r., bps.

³² Ibidem, bps.

sunków PPS i PPR. Do informacji tej dorzucono stwierdzenie: *Masy PPS są politycznie zdrowe i myślą po polsku*³³. Z kolei z pow. sanockim pisano, że: *Wzajemny stosunek między partiami PPR z jednej, a PPS, SL i SD z drugiej jest nieufny, a szczególnie między PPR a PPS wprost wrogi. O połączeniu się tych partii mowy nie ma*³⁴. Z pow. krośnieńskim pisano o oświadczeniach działaczy PPS, w których wypowiadali się za jak najściślejszym sojuszem, ale w oparciu o zasadę równości we wzajemnych stosunkach. Podkreślano ogromną rolę, jaką odgrywała ta partia w powiecie. Wg raportu WiN: *Działacze PPS-u w terenie mimo poleceń i nakazów CKW negatywnie ustosunkowują się do wspólnego działania z PPR a dotychczasowe zabiegi tej ostatniej w kierunku utworzenia jednego bloku dla akcji politycznej spełzły na niczym. (...) akcja polityczna dołów idzie w zupełnie innym kierunku, a niżeli władz naczelnych, zwłaszcza CKW, którego członkowie w olbrzymiej części nie są wyrazicielami opinii mas PPS*³⁵. Zbliżone informacje przynosi podsumowanie raportów politycznych WiN za grudzień 1945 r. Obejmuje ono teren krakowski i rzeszowski. Pisano w nim o ogromnej niechęci do współpracy nie tylko dołów partyjnych ale i władz wojewódzkich PPS w Krakowie i Rzeszowie. Podczas zjazdu w Krośnie (grudzień 1945 r.), informowano o *wręcz demonstracyjnych wystąpieniach* (w oryginale wystąpienie – przyp. A.Z.) *delegatów przeciw polityce centrali PPS*³⁶.

Mimo wszystkich zadrażeń na linii PPR – PPS relacje międzypartyjne były w coraz większym stopniu oparte na partnerstwie. W marcu 1946 r. w pełni usatysfakcjonowany sekretarz WK PPS pisał do CKW: *Współpraca z PPR bardzo dobra*³⁷. Podobnie jak w wypadku władz centralnych działacze WK PPS w woj. rzeszowskim byli skłonni

³³ Ibidem, bps.

³⁴ Ibidem, bps.

³⁵ Ibidem, bps.

³⁶ A MSWiA, MAP, WiN, sygn. 86, Wnioski z raportów politycznych za grudzień 1945 r., bps.

³⁷ AP Rz, Z WK PPS, Oddział Ogólno..., sygn. 14, s. 6.

wykorzystać (mimo częstych w tej partii sympatii „prawicowych”) powstanie TRJN i PSL do poprawy swej pozycji na tym terenie. Nie potrafili jednak, na co liczyli bez wątpienia działacze WiN, zdobyć się na trwałą współpracę z PSL (w skali województwa), której celem mogła być realizacja wspólnych ideałów, a która byłaby skierowana przeciwko komunistom.

Można więc przyjąć, że powstanie TRJN oraz PSL poważnie zmieniło układ sił w woj. rzeszowskim. Sukcesy tej partii były silnym bodźcem aktywizującym prawicowych działaczy socjalistycznych. Postawy niechętnie współpracy z PPR stawały się coraz powszechniejsze. W działaczach ludowych widziano potencjalnego sojusznika o zajęciu tym pisze w swojej pracy E. Olszewski. Do ilustracji postawionej tezy używa jednak dokumentów pochodzących z sierpnia 1946 r. Proces uniezależniania się PPS rozpoczął się jednak dużo wcześniej, już od wczesnej wiosny 1945 r. Wynikał on prawdopodobnie z osłabienia władzy PKWN po rozpoczęciu ofensywy styczniowej przez ACz i WP (zmniejszyła się wówczas liczba żołnierzy stacjonujących na omawianym obszarze). Jego nasilenie nastąpiło w momencie powołania TRJN i powstania PSL. Można więc przyjąć za J. Wroną fakt funkcjonowania systemu, w którym PPR była partą dominującą ale nie hegemonistyczną³⁸.

Zakończenie

Powstanie PSL diametralnie zmieniło polski system polityczny. Miało również wpływ na sytuację poszczególnych partii w woj. rzeszowskim. Stwarzało możliwość wywalczenia pewnej niezależności. W zaistniałych warunkach w partii socjalistycznej dokonano szeregu zmian. Przede wszystkim po przywództwo sięgnęły osoby będące zwoleńnikami bardziej samodzielnej roli, jaką w nowej sytuacji mogło ode-

³⁸ E. Olszewski, op. cit., s. 178 – 179; J. Wrona, op. cit., s. 136 – 281.

grać to ugrupowanie. W dokumentach partyjnych pojawia się wówczas szereg informacji o niechętnym stosunku społeczeństwa do partii komunistycznej.

Można postawić tezę, że istniało spore zapotrzebowanie na partię lewicową ale jednocześnie niezależną od komunistów. Takie tendencje były wyraźne w „dołach” partyjnych. Polityka władz wojewódzkich i krajowych była jednak dużo ostrożniejsza. W oparciu o zachowane materiały można stwierdzić, że PPR po sfałszowanych wyborach do Sejmu Ustawodawczego (19.01.1947 r.) przystąpiła do ofensywy pozbawiając ostatecznie socjalistów jakiegokolwiek samodzielności. W grudniu 1948 r. osłabiona PPS została wchłonięta przez PPR. Utworzono wówczas Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą, a budowa komunistycznego systemu sprawowania władzy w Polsce została uwieńczona sukcesem.